

sődjék a socialista világ egysége, hogy érjen véget az önkényeskedő kiskirályok, a mi bőrünkön és vérünkön hízott új urak, a szektánsság, a sztálini önkény, a berijai terror és a rákosista módszerek kora...” A lábjegyzetirő lakonikusan annyit fűz ehhez hozzá: „Vaszil» feltehetőleg szovjet kém volt.” A szövegből kitetszik, hogy e tekintetben a börtönben már Angyal sem volt teljesen gyanútlan, de mivel nem az reális, ami megtörtént, hanem ami tipikus, ezért nem történhetett úgy, ahogyan történt. Angyal tehát költi drámáját. Amikor ezt írja: „Pavlov Vaszil Petrovics remekül viselkedett, bár sokszor félt...”, akkor azt iktatja ki a valóságból a dráma szintjén, hogy az orosz tiszt gyáva volt. S az, hogy a forradalom után „lefogott egy csomó fiút a kerületben” (ezt írja a novemberi emlékiratban), így jelenik meg a decemberi szövegben: „Mesélték, hogy Vaszil szovjet harcokcsin szedte össze a Tűzoltó utcai forradalmárokat, és engem is keresett napokig. Tűvé tette a kerületet érttem. Az István kórházban is volt. Nem tudom, mit akart, jót vagy rosszat. Én hiszem, hogy jót, mert a barátságnak, a mi kettőnkének is és a két népének is, csak ez lehet hasznos.”

A világtörténelmi szimbólum kedvéért Angyal itt rajtafoghatóan szépít, az „igazat” mondja, nem a valódit. De mélyen átélt őszinteségét nem csorbitja, hogy sematikus jelenetekben és típusokban fogja fel élete csúcspontját. Erre vall, hogy emlékezésének legintimebb vonatkozása is hasonló stilizáción megy keresztül. Angyal ugyanis a kórházban szerelmes lesz. Ezt a következő portré szemérmes utalásából tudjuk meg: „Erzsi: Magas, igen szép barna ápolónő. November 8-a után ismertem meg. A vezetéknévét nem tudom. Azt hiszem, a gyermekgyógyászatban dolgozott. A nap legnagyobb részét is ott töltötte. De a forradalomban jelentős szerepe volt, mindenkit ismert, mintegy összefogta önmagában az összes embert. A kész röplapok egy részét mindig ő vitte el, és juttatta tovább a város különböző részeibe, hallatlan energiával szervezve a forradalmat. Jóformán semmit sem tudok róla, de beszéde, a környezettel való érintkezése, az a szeretet, amivel mindenki körülvette őt és bájos, tiszta szépsége nagy hatással voltak rám. Mindig terveztem, hogy szakítok egy félórát arra, hogy beszéljek vele, de nem volt időm ehhez. Mégis furdalt a kíváncsiság, hogy kívül állok szemben, s röviden így oldottam meg a dolgot: »Erzsi, mondd, párttag vagy te?« Ezt válaszolta: »Nem-

csak párttag, de kommunista is. Ugye látszik rajtam?« Igen, nagyon meglátszott. Azt hiszem, életem egyik legnagyobb vesztésére, hogy közelebből nem ismertem meg.”

Ennek a minden jel szerint érzékeny és kiváló embernek egyszerűen nem volt más nyelve, mint az ötvenes évek sematikus irodalmi nyelve. Forradalmi romantikájából a csodás elem sem hiányzott: „És valóban, mint ha nem fogott volna a golyó rajtunk...” A legendát, ami lett belőle, ő is csinálta és élte. És halta: a sematikus forradalmi drámában a hős nem kérhet kegyelmet. De a silány irodalmi minta mit sem csorbit a valódi hősiességen.

Radnóti Sándor

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

ÍGY NE!

Elolvassa a MOST ÍGY című, Nádas Péter esszéit bírálat tárgyává tevő szöveget, egy ideig nem leltem magyarázatát annak, hogy miért vélem kifejezetten viszolyogtatónak, el-lenszenvesnek a dolgot.

Végtere is jó kis alkalmazott Derridáról van szó: mesterek akkurát megemlítve, tézisek biflással felmondva – elismerem: eredetiség is lazítja az iskolás igyekezetet –, tán csak Lyotard meg épp a GRAMMATOLÓGIA szerzője hiányzik a szokott névsorból. Elég illusztratívák az ilyen közbevetések: „ezt legtisztábban talán a lacani elgondolások alapján lehetne megmutatni... Ezt Foucault sem írhatta volna szebben... Rorty például joggal sértődne meg... Michel Foucault, aki a fogalmat szintén nem korlátozza...” Meg Plehanov, aki aztán végképp nem.

Vagyis ha egy kijelentés, megállapítás az idézett szerzők – meg természetesen a Barthes-tól Paul de Manig automatikusan melléjük értendő többiek – elméleti munkásságához passzitható, akkor reveláció, ha nem, akkor kapitális hülyeség. Nos, úgy vélem, ez az attitűd – a megfellebbezhetetlenül kinyilatkoztatóé, a cáfolhatatlanul itélkezőé – homlokegyenest ellenkezik a hivatkozott tekinté-

lyek intencionált szellemiségével. Ugyanis ha szerzőnkre valóban termékenyen hatottak volna az irodalmi alkotások értelmezhetőségének pluralizmusáról, a művekkel folytatandó dialógus szükségszerűségéről írottak, ha a diszkurzivitás logikája meg a dekonstrukció nem pusztá szakzsargon volna számára, akkor gondolkodásában felfedezhetőek volnának a kétely, a töprengés, a tolerancia jelei. De hát abból csak az tud kibukni, hogy *écriture*.

Így sikerült dogmává merevitenie azt a tételt, hogy nincsenek dogmák, axiómává rögzítenie azt a tant, hogy nincsenek cáfolhatatlan ítéletek, kodifikálnia azt a tézist, hogy nincs vitathatatlan egy igazság, s mindennek égíszé alatt megírnia az utóbbi idők egyik legvadabbul intoleráns, kizárólagos ítéletek tömegét sorjázató dolgozatát. (Már-már szinte nevelés, ahogyan a divatos katekizmus elvárásainak megfelelően odabiggyeszti az írás végére azt a bizonyos appendixet, amely szerint, lehet, ő csak fecseg összevissza. Mer' nyitottnak köll lenni, most az az úzus, deklarálni, hogy tiszteljük az egyéb lehetséges nézőpontokat. Posztmodern vörös farkok! Beh szép!)

Amellett, hogy leszögeztetik: Nadas skolasztikája „*hallatlanul fárasztó és unalmas*”, csak úgy záporoznak az ellentmondást nem tűrő kijelentések arról, hogy az apollóni bölcs pózában tetszelgő Nadas mindenféle badarságot firkál össze, mivel üres általánosságokban gondolkodik, álfórmálogikai klisékkel operál, tartalmatlan duális fogalompárokat alkalmaz, hisz az egyetlen igazságban, az egyértelmű jelentésben, ebből következően tarthatatlanul kategorikus kijelentéseket tesz, megfellebbezhetetlennek vélt erkölcsi ítéleteket hoz, s egyáltalán olyan jelentős valakinek képzeletét magát, aki kényszeresen birkózik a végső kérdésekkel, abban a tévhitben, hogy tudja rájuk a választ. Ismétlem: ex cathedra ítéletek sokaságát implikálva hangzanak el ezek a kifogások, hogy csak arra utaljak, amikor szerzőnk a tudatlan Nádast egy *ha-akkor-csak* (!) logikai struktúrájú mondat keretében oktatja ki arról, hogy kizárólag mely feltételek teljesülése esetén tehetőek fel morálpragmatikai kérdések.

Az igazi gyöngyszem, az opus kulminatív része azonban az, amikor itészünk előbb a kötet mélypontjának nyilvánítja Nadas ama

törekvését, hogy hovatovább „*megmondja, milyen »a tisztességes mondat«*”, majd tévedhetetlenül megmondja, milyen lenne a tisztességes Nadas-esszé. Hogy az EMLÉKIRATOK KÖNYVE szépíróként megveregetett vállú alkotója miként is tudna jó értekező prózát írni.

Mert most nem tud. Ahogy magyarul se rendesen. Esszényelve „*nyögvenyelős, körülményes, akadémikus, szépelgő és erőltet*”. Nos ilyesmit állítani éppen Nádasról – nem akármilyen virtuóz nyelvzsonglőrnek, stilsztazszeninek muszáj annak lennie, aki ilyesmit magabizón megkockáztat. Megvizsgáltam hát közelebből, anyanyelvét mely fokon bírja a vérszemes szerző. Az eredményt éppen a Nadas beszédmódjának avittságát, természetellenességét állító mondattal, az elaborátum ultima ratiójával példázom: „*És ha valami végképp nem természetes, az Nadas hangfekvése, amely – esszéjében – menthetetlenül munkaizű, izzadságfoltos és szakmaszagú.*” Akkor kivesézve megismételném: a hangfekvés, amelynek íze, szaga van és még foltos is. Mondhatni: izes, szagos, méretes képzavar.

S ha még telhetetlenkedni akarnék, lehetne idézni az érzékelhetően tudatosan kimunkált esszényelvből, az egyéni szerzői stíl bearanyozta passzusokból. Például ilyesmit: „*...ez az apollóni tartás (akárcsak a mesternél, Thomas Mann-nál): göröcs; félig-meddig a dionüszosz-tól való rettegés, félig-meddig a »modern individuum« egomegővő hisztije, amely számára például (ahogy Amerikában mondják) »a szexuális orientáció problémája« olyan végzetesen nagy cucc.*” Hiszti meg cucc, plusz Thomas Mann. Szép teljesítmény nem észlelni, hogy a traktátusi nehezkeséget a narancsos zsurnálpoénkodás nem oldja, hanem szimplán közönségesé silányítja. Az meg mintha kontrollálatlan pubertásreflex volna, hogy a szerző egy effajta tudákos dolgozatban leírván, hogy Proszerpina, meg nem állja az utolsó két szótag kurziválását. (Mindenesetre a regisztert, amelyet interpretátorunk favorizál – mutatis mutandis – Fábry Sanyi beszéli sárosan és élvezetesen. Néha a *Filmvilág*ban is. Lehet tanulmányozni!)

És itt nyugodt szívvel abbahagyhatnám ezt a kelletlen replikát. Hogy mégsem teszem, annak az az oka, hogy e bírálat kapcsán felfedezni vélek egy, irodalmi életünkben eddig nem tapasztalt jelenséget. Ez pedig a

szerző attitűdje, mentalitása, tárgyához, a szöveghez, egyáltalán az irodalomhoz való viszonya, ami – nincs ide jobb szavam, igaz, nem is kerestem – *bárdolatlan*.

Azt állítom – saját normáim szerint kétségkívül udvariatlanul –, hogy a dolgozat szerzője képtelen megkülönböztetni a finom íróniát a megszegyenítő gúnytól, a könnyed játékoságot az alpári nyegleségtől, a találó bírálatot az otromba sértéstől. Az például, ahogy Nádas vélt nyelvi sutaságaira és szépelgéseire – az unalomig ismételve a „truvájt” – rájátszik, ahogy idétlen röhhincselésnek ható élvezettel perszifálja azokat, az számomra visszatetsző és ellenszenves.

Erről a hányveti attitűdről, az akadémikus modorossággal kevercselt flegma tónusról végig az volt a benyomásom, mintha a szerző rágógumit motolláztatva szájában, renyhe artikulációval pókhenyin bökné oda: „Hát bame’, ez a Nádas elég avét. Mit görcsöl itt a Nagy Narratívákkal, tudhatná, hogy anything goes.”

Lehet, hogy egyszerűen csak hiányzik belőle a nobilitás érzéke, az ösztönös elegancia, a von Haus aus pallérozottság, jó ízlés, ami annál furcsább, mert szövege *rendkívül olvasott, eszes* figurát mutat.

Lehet azonban az is – mint ez egy generációs problémára utaló félmondatából kitetszik –, hogy valójában szocializációnk tér el annyira (nem használt TGM óvása, hogy gyerekek, ne járjatok ezekre az acid partykra, még megárt), kulturális preferenciáink esnek oly messze egymáséitól, hogy szerzőnk egyszerűen nem is érti, miről kárlok itt, mit veszködök holmi stílussal, habitussal. Végtére is ez a gyári kiszereelésben kapható, kicsit egyéniesen turbósított kód nagyon O. K., mi a túró! vakernak a nyugdíjas széplelkek?

Amúgy természetesen egyáltalán nem hiszem, hogy Nádas esszéiről ne lehetne bírálólág megnyilatkozni, ha eltekintenék az ominózus dolgozat faragatlanságától, bizony találnék benne megfontolásra érdemes észrevételeket. *De nem tekintek el*. Mert a magam konzervatív módján azt gondolom, hogy ebben a „hangfekvésben” beszélni művekről, irodalomról nem ildomos.

Ha mégis, akkor a perzekutor esztétika bevégeztével a *Terminátor esztétika* kora köszönt ránk.

S akkor tényleg anything goes.

Mátyás Győző



A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap, a Soros-alapítvány, a Budapest Bank Budapestért-alapítvány, a József Attila-alapítvány és a Kereskedelmi Bank Rt. támogatásával jelenik meg